

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Justyny Jarskiej
pt. „Komunikacja nauczyciela i ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi
w nauczaniu języka angielskiego w klasach I-III szkoły podstawowej”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Eugenii Rostańskiej, prof. AWSB

Uwagi ogólne

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Justyny Jarskiej wpisuje się w istotne zagadnienia i dyskusje, dotyczące problematyki komunikacji interpersonalnej w procesie edukacji. Autorka koncentruje się szczególnie na relacji dwóch podstawowych podmiotów edukacyjnych – nauczycieli i uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, podejmowanej w nauczaniu języka angielskiego w klasach I-III szkoły podstawowej.

Komunikacja jest od wielu lat przedmiotem badań przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, między innymi psychologów, socjologów, filozofów, językoznawców, antropologów. Jednak wnioski z badań w niewielkim stopniu są wykorzystywane w praktyce, co potwierdzają chociażby obserwacje postaw konfrontacyjnych i braku dialogu w polskiej debacie społecznej. Podobnie złożona sytuacja ma miejsce w komunikacji dydaktycznej. Nauczyciele kształtując kompetencje społeczne uczniów koncentrują się szczególnie na kompetencji językowej, a o komunikacyjnej najczęściej przypominają sobie w bezpośrednich kontaktach wychowawczych w związku z reakcjami na niezgodne z oczekiwaniem zachowania uczniów. Zwraca na to uwagę m.in. Stanisław Grabias (2003) eksponując potrzebę nie tylko opanowania przez nauczycieli i uczniów wskazanych kompetencji, ale także umiejętnego korzystania z nich w praktyce. Wyniki badań Mariana Bugajskiego (2006) oraz Elizy Grzelak (2020) wskazują ponadto, że nauczyciele często nie pamiętają o tym,

że uczeń w celu dobrania odpowiednich struktur językowych, zgodnych z kontekstem przekazu i intencją swej wypowiedzi angażuje również własne kompetencje poznawcze, społeczne i emocjonalne, a stopień integracji tych kompetencji warunkuje efektywność jego komunikacji - zarówno kompetencja językowa jak i komunikacyjna decydują o sprawności porozumiewania się. Nie ulega więc wątpliwości, że w relacjach edukacyjnych działania komunikacyjne są szczególnie istotne. Służą one ustanawianiu celów, wartości, praw i norm oraz odnawianiu i konstruowaniu wiedzy, a ich istotą jest dochodzenie do porozumienia i zgody (Habermas).

Zatem eksponowana w tytule dysertacji problematyka komunikacji nauczyciela i ucznia wpisuje się znakomicie w debatę dotyczącą znaczenia kompetencji komunikacyjnej w funkcjonowaniu dydaktycznym. Sprawność komunikacyjna nauczyciela i ucznia odgrywa szczególną rolę w odniesieniu do uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, którzy powinni mieć stworzone w szkole warunki do respektowania indywidualnych potrzeb i możliwości. Stąd też cennym jest objęcie badaniem tej grupy uczniów.

Temat podjęty przez Autorkę ma charakter interdyscyplinarny i bez wątpienia należy do istotnych poznawczo, stąd też potrzebne jest jego opracowanie. Istotną zaletą recenzowanej pracy, obok aktualności tematu, jest jej empiryczny charakter. Doktorantka wykonała poważną pracę badawczą. Obszerne studium stanowi udaną próbę połączenia przejrzystego i precyzyjnego wyводу analitycznego z wynikami badań własnych, zgromadzonych w efekcie zastosowania procedury badań jakościowych.

Wymienione zalety pracy świadczą, że projekt mgr Justyny Jarskiej jest oryginalny, interesujący i ma duży potencjał naukowy. Układ rozprawy jest poprawny i odpowiada standardom przyjętym dla dysertacji doktorskich z zakresu pedagogiki. Składa się z 6 rozdziałów, z których pierwsze trzy zawierają rozważania teoretyczne, następnie w rozdziale 4 Autorka przedstawia metodologiczne podstawy badań własnych, a w rozdziałach 5-6 dokonuje analizy i interpretacji uzyskanych wyników badań.

Zgodnie z konwencją prac naukowych dysertacja zawiera wstęp, zakończenie, bibliografię, wykaz tabel i rysunków oraz aneks, który zawiera protokoły rozmowy w

ramach edukacji domowej oraz próbki czasowe (protokoły rozmów szkolnych). Obejmuje łącznie 309 stron.

Uwagi szczegółowe

Wprowadzenie zawiera właściwie sformułowany przedmiot rozważań naukowych, sygnalizuje jego obszary i znaczenie dla teorii i praktyki pedagogicznej. Autorka podkreśla znaczenie działalności nauczyciela jako warunku efektywnej edukacji językowej uczniów na I etapie kształcenia szkolnego. Charakteryzuje powinności nauczyciela w kontekście wspierania ogólnego rozwoju ucznia. Trafnie eksponuje specyfikę pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz uzasadnia wybór tematu badań z uwzględnieniem inspiracji naukowych i motywacji osobistej.

Trzy pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny. W rozdziale pierwszym pt. *Funkcjonowanie ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w klasach 1-3 w szkole podstawowej* Autorka kompetentnie analizuje specyfikę funkcjonowania ucznia w spektrum zaburzeń autystycznych (rozd. 1.1.), ucznia z mutyzmem wybiórczym (rozd. 1.2.), ucznia z afazją (rozd. 1.3.) i ucznia z dysleksją (1.4.). Przytacza trafnie wyniki badań uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, poprawnie definiuje poszczególne wybrane kategorie specjalnych potrzeb edukacyjnych. Szkoda, że chociaż krótko nie scharakteryzowała pozostałych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia i czynników środowiskowych wpływających na jego funkcjonowanie w szkole. Wówczas przedstawiłaby pełną charakterystykę specjalnych potrzeb edukacyjnych (np. uczniowie szczególnie uzdolnieni, zaniedbani środowiskowo, z innego kręgu kulturowego itp.), co byłoby adekwatne do tytułu rozdziału.

Rozdział drugi pt. *Nauczanie języka angielskiego w klasach 1-3 szkoły podstawowej* obejmuje analizę dydaktycznych aspektów edukacji językowej. Doktorantka poprawnie prezentuje cele i treści nauczania języka angielskiego (rozd. 2.1; 2.2.), procedury osiągania celów (2.3.), techniki nauczania w zakresie słownictwa, wymowy, gramatyki, mówienia i pisanie, czytania i słuchania (rozd. 2.4.), założenia programowe (rozd. 2.5.), a także standardy osiągnięć ucznia (rozd. 2.6.) i sposoby

weryfikowania tych osiągnięć (rozdz. 2.7.). Rozdział 2 zamyka problematyka pedeutologiczna dotycząca specyfiki pracy nauczyciela języka angielskiego (rozdz. 2.8) w zintegrowanym systemie kształcenia w klasach I-III szkoły podstawowej. W tej części pracy Autorka umiejętnie posługuje się terminologią dydaktyczną i prawidłowo objaśnia omawiane kategorie odwołując się do istniejącej literatury. Kompetentnie analizuje kontekst edukacyjny nauczania języków obcych ukazując swoistość dydaktyki szczegółowej języków obcych oraz systemu kształcenia.

Chciałabym poznać opinię doktorantki, jako doświadczonego praktyka, na temat procedury stosowania w szkołach oceniania opisowego uczniów. Wydaje się, że mimo wielu opracowań na ten temat nadal w edukacji wczesnoszkolnej pojawia się wiele niedociągnięć w zakresie sporządzania oceny opisowej. Sugeruję, by podczas przygotowywania rozprawy do druku (na co z całą pewnością ona zasługuje) zweryfikowała informację dotyczącą oceny opisowej ucznia, zawartą na s. 62. Czytamy tam: „Od drugiego semestru (klasy pierwszej) stopniowo przechodzi się do oceniania według skali cyfrowej 1-6 tak, aby zgromadzić informacje do oceny opisowej na koniec roku szkolnego”. Według mnie ocena opisowa powinna być wystawiana na bieżąco i nie polega na ocenianiu wg skali, ale wymaga komentarza, który spełni standardy oceny opisowej, tj. zawierać będzie informację dotyczącą poziomu opanowania ocenianej umiejętności, sposobu dalszego doskonalenia tej umiejętności przez ucznia, wkładu pracy ucznia. Powinna być przedstawiona w postaci informacji opisowej dla ucznia i rodzica, jak wskazuje sama nazwa „ocena opisowa”. Nie powinna być oceną w skali sześciostopniowej lub znaczków graficznych, które uczniowie szybko zidentyfikują jako ocenę różnicującą ich kompetencje i lokującą w określonej hierarchii osiągnięć na tle klasy, co jest zaprzeczeniem idei oceny opisowej. Poza wskazaną sugestią lektura tej części dysertacji świadczy o dobrej orientacji Autorki w zakresie podjętej problematyki.

W rozdziale trzecim zatytułowanym *Komunikacja nauczyciela i ucznia w nauczaniu języka angielskiego* Doktorantka w kolejnych trzech podrozdziałach kompetentnie analizuje przebieg procesu komunikacji nauczyciela i ucznia podczas nauczania języka angielskiego. Ukazuje ten proces także z uwzględnieniem uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Rozdziały teoretyczne recenzowanej rozprawy stanowią bardzo dobrą podstawę dla dalszych dociekań empirycznych. Z pełnym przekonaniem mogę uznać, iż część teoretyczna jest swoistym kompendium wiedzy nt. komunikacji nauczyciela i ucznia w nauczaniu języka angielskiego, ze szczególnym uwzględnieniem wybranych specjalnych potrzeb edukacyjnych. Autorka w prowadzonych analizach dba o staranne definiowanie pojęć, objaśnia omawiane kategorie, często odwołując się do literatury. Syntetyczny, rzeczowy i przejrzysty wywód oparty o rzetelną analizę polskiej i obcej literatury przedmiotu wskazuje na bardzo dobrą orientację Doktorantki w zakresie eksplorowanego pola badawczego.

W rozdziale czwartym Doktorantka przedstawia założenia metodologiczne badań własnych. Poprawnie formułuje cel badań, problematykę badawczą, wskazuje na zastosowaną metodę i techniki badawcze. Charakter i złożoność problemu uzasadnia decyzję o zastosowaniu metody indywidualnych przypadków oraz technik obserwacji, analizy dokumentów i wywiadu. Omawia przebieg badań i charakteryzuje próbę badawczą. Wielość technik badawczych wykorzystanych w badaniach (adekwatnych do zamierzeń badawczych) dowodzi dążenia Doktorantki do obiektywnego poznania i wyjaśnienia procesu komunikacji nauczyciela i ucznia oraz wskazuje na świadomość ciążącej na badaczu odpowiedzialności.

Przygotowując pracę do druku należy w tej części usunąć usterki polegające na powtórzeniach (np. na s. 90-91 powt. ze s. 13). Warto również dopracować schemat kodowania próby badawczej, który powinien być ujednolicony – zakodować Michasię, wskazać wiek wszystkich badanych (brak U2 i U5), skorygować rozbieżności dotyczące liczby przeprowadzonych rozmów na s. 102 i 165.

Wysokie kwalifikacje badawcze Doktorantki widać w kolejnych rozdziałach prezentujących analizę uzyskanych wyników. W piątym rozdziale Autorka kompetentnie przedstawia wyniki badania jakościowego w postaci matrycy, uporządkowanych wg. sześciu kategorii: kontekstu komunikacyjnego, aspektu lingwistycznego, społecznej sprawności językowej, elementów paralingwistycznych, przekazu komunikacyjnego, doświadczenia interakcji w rozmowie. W celu rozpoznania cech komunikacji pomiędzy nauczycielem a uczniem z SPE tematycznie wyselekcjonowała reprezentacje danych oraz poprawnie przyporządkowała je do

kategorii badanego zjawiska. Stanowi to dobre wprowadzenie do rozdziału szóstego, w którym Doktorantka przedstawia wyniki badań komunikacji nauczyciela i ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w aspekcie lingwistycznym i interakcyjnym (rozdz. 6.1.) oraz w aspekcie dydaktycznym (rozdz. 6.2.). Uważam, że ta część pracy pełni konstruktywną rolę i stoi na wysokim poziomie merytorycznym, prowadzona jest poprawnie, z dobrym uzasadnieniem.

Na podstawie analizy zgromadzonego materiału empirycznego Autorka trafnie podsumowuje wyniki badań i formułuje wiele wniosków. Łączy wyniki badań z potrzebami rzeczywistości szkolnej i udowadnia, że to co pisze osadzone jest w jej sporych kompetencjach. Szkoda, że nie zaproponowała szerszych wskazówek do opracowania strategii edukacyjnych w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Z pewnością warto to zrobić w przyszłości, np. na etapie publikacji wyników badań, zważywszy na bogate własne doświadczenie praktyczne i interesujący materiał badawczy.

Doktorantka w dysertacji zrealizowała założone cele, a przeprowadzone analizy świadczą o jej dojrzałości naukowej. Zdarzają się w dysertacji potknięcia, które nie powinny powtarzać się, gdyby Autorka w przyszłości publikował omówienie wyników badań w formie książkowej lub w cyklu artykułów.

Konkluzja

Biorąc pod uwagę całość przedstawionej do recenzji pracy mgr Justyny Jarskiej pt. „Komunikacja nauczyciela i ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w nauczaniu języka angielskiego w klasach I-III szkoły podstawowej” stwierdzam, że Autorka podjęła się badania ważnego i aktualnego problemu edukacji językowej uczniów. Rozprawa dowodzi dobrej znajomości wiedzy teoretycznej oraz umiejętności prowadzenia badań i analizy ich wyników. Zawiera bogaty materiał empiryczny, co pozwoliło na sformułowanie wielu konkretnych ocen i wniosków istotnych dla procesu komunikacji nauczyciela i ucznia w nauczaniu języka angielskiego.

Recenzowana rozprawa spełnia wymagania stawiane tego typu pracom określone w art. 187 ust. 1-4 ustawy z dnia 20.07.2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce

(Dz. U. 2018, poz. 1668 z późn. zm.). Wnoszę więc o jej przyjęcie i dopuszczenie Pani mgr Justyny Jarskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Yolande Szepiura